

Талавира О.М.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи до визначення економічного аналізу розвитку підприємства у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі. В результаті дослідження визначено фактори внутрішнього та зовнішнього середовища для ефективного функціонування розвитку підприємства в ринкових умовах.

Ключові слова: економічне зростання, економічний розвиток, зростання, планування, ріст, розвиток, розвиток підприємства.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств характеризуються затяжною фінансово-економічною кризою, політичною нестабільністю, зростанням рівня невизначеності зовнішнього середовища, загостренням конкуренції, неспроможністю забезпечення високих результатів господарської діяльності тощо. Тому діяльність підприємства повинна бути спрямована не лише на виживання в умовах конкуренції, але й на процес безперервного розвитку. Все це вимагає пошуку та застосування ефективних інструментів управління підприємством. Важливим процесом, спрямованим на вирішення перелічених вище завдань, є економічний розвиток.

Економічний розвиток – процес, що характеризується динамічним розвитком економічних явищ, які можна оцінити. На практичному рівні економічний розвиток можна визначити як перехід від одного етапу економіки до іншого, при цьому у новому періоді не тільки збільшується виробництво товарів і послуг, що вже вироблялися раніше, а має місце й виробництво нових товарів і послуг з використанням нових технологій порівняно з минулим періодом [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню чинників економічного розвитку та методичним підходам до оцінювання рівня економічного розвитку велику увагу приділяли у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних науковців: М. Альберт, Н. Афанасьєв, В. Василенко, В. Геєць, О. Кузьмін, М. Мескон, Д. Росс, О. Раєвнева, Л. Стрижкова, Ф. Шеререр та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць у сфері управління економічним розвитком підприємств, недослідженими залишаються питання щодо особливостей реалізації функцій управління економічним розвитком підприємства; сутності чинників, що впливають на економічний розвиток підприємств.

При вивченні закономірностей і чинників, які визначають ефективний розвиток підприємства, є розуміння суті самого поняття «розвиток». Варто відмітити, що в цілому у літературі не існує універсального і єдиного визначення поняття «розвиток», кожен автор привносить своє власне бачення цієї категорії.

Мета статті полягає в розкритті теоретико-методичних аспектів економічного розвитку підприємства та визначенні факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ організації, що впливають на ефективність економічного розвитку підприємства.

Результати дослідження. Поняття "розвиток підприємства" починають розглядати у науковій літературі ще з 1950-х років. У той час розвиток вважався специфічною стратегією системних змін, спрямованою на підвищення ефективності діяльності підприємства завдяки вдосконаленню управлінських організаційними процесами, структурами. У 60–70-х роках ХХ ст. вивчення розвитку фокусувалося на вдосконаленні внутрішнього функціонування підприємства шляхом поліпшення комунікацій та уточнення організаційних ролей. Підприємство розглядали як відкриту систему у взаємодії з її середовищем, але основний наголос робився на вдосконаленні діяльності саме підприємства та його підсистем. Основними його складовими починають виступати: місія, ключові принципи, бачення, стратегія підприємства [3, с. 77].

Розглядаючи зміст поняття "розвиток", Л.Г. Мельник визначив його як незворотну, спрямовану, закономірну зміну системи на основі реалізації внутрішньо притаманних їй механізмів самоорганізації [6, с.23]. Вважаємо, що основними властивостями розвитку є незворотність, спрямованість, закономірність, а також впорядкованість та активна роль внутрішніх механізмів самоорганізації.

Не існує єдності щодо природи розвитку. Так, філософські науки трактують розвиток як специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступального процесу сходження від нижчого до вищого, від складного до простого [10, с. 587]. Розвиток – це «необоротне, спрямоване, закономірне змінювання матеріальних та ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність усіх трьох визначених якостей вирізняє процеси розвитку» [9, с. 561]. У словнику сучасної української мови термін «ріст» незалежно від предметної галузі його застосування трактують як "збільшуватись кількісно; досягати вищого ступеня розвитку". Своєю чергою, рости – це збільшуватись якісно, в розмірі, обсязі, кількісно [2, с. 386].

Варто зауважити, що поняття «розвиток» та «зростання» є взаємопов'язаними, проте відрізняються за сутністю. Зростання підприємства харак-

© Талавира Олександр Миколайович, аспірант кафедри організації агробізнесу, Національний університет біоресурсів і природокористування України

теризується збільшенням обсягів виробництва, розширенням асортименту продукції, збільшенням чисельності працівників. Тобто зростання викликає якісні перетворення на підприємстві й сприяє його розвитку. Ріст і розвиток, на думку Р. Акоффа, – не одне й те саме. Ріст може відбуватися з розвитком або без нього. Здебільшого зростання означає підвищення розмірів або кількості об'єктів. Обмеження зростання не обмежує розвиток. Розвиток – це процес, в якому збільшуються можливості й бажання індивіда задовольняти свої та потреби інших людей. Воно більшою мірою стосується того, як багато може зробити людина або організація, ніж того, чим вони вже володіють, якого економічного стану або рівня досягли до певного періоду свого існування [8].

Економічний розвиток, як зазначено у Великій економічній енциклопедії, "передбачає необернену спрямованість об'єктів матеріального і духовного виробництва, результатом якого є новий якісний стан об'єкта, у тому числі перетворення його складу і структури. Ці якісні зміни здійснюються у процесі економічного зростання, тобто якісного збільшення споживаних ресурсів та збільшення обсягів виробничого продукту" [3, с. 529].

Слід відмітити, що С. Мочерний визначає економічний розвиток як незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва (спосіб виробництва, що базується на техніко-економічному поєднанні речових і особистісних факторів виробництва, комплексу техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил у системі техніко-економічних відносин) [5, с. 623]. Проте, на відміну від економічного розвитку, для економічного зростання наведені вище ознаки не характерні, оскільки зростання може перериватись економічним спадом. Економічне зростання без урахування його зворотного характеру є складовою економічного розвитку, поступово нагромаджує для нього зміни, що зумовлюють появу сутнісних перетворень [5, с. 213].

В.Геєць з огляду на те, що зростання є показником розвитку економіки, однією з найважливіших її характеристик, стверджує, що «... у сучасній економічній теорії під економічним зростанням розуміють не короточасні злети і падіння реального обсягу виробництва щодо природного значення, а довгострокові зміни природного рівня реального обсягу виробництва, пов'язані з розвитком продуктивних сил на довгостроковому інтервалі...». Тобто автор, характеризуючи «зростання» тими самими ознаками, що й «економічний розвиток», фактично отожднює їх [7, с. 6].

Поняття «розвиток підприємства» Н. Афанасьєв, В. Рогожин, В. Рудика розглядають як об'єктивну зміну тільки якісних характеристик системи, зумовлену як фундаментальними законами природи (єдності й боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівника-

ми, виснаження природних ресурсів), за якої формуються нові властивості системи [1, с. 27].

Проте В. Довбенко зауважує, що розвитком треба вважати процес зміни стану об'єкта поліпшенням його характеристик та якісного, кількісного нарощення параметрів [3, с. 500]. Р.Фешур, як і згадані вище науковці, досліджують проблеми розвитку підприємств через призму «потенціалу» як моментної та інтервальної оцінки можливості розвитку підприємства. На відміну від В. Довбенка та А. Гібса, вважають, що тлумачення потенціалу розвитку підприємства «... як четвірки елементів «мета – умови – можливості – ефективність» ускладнює його розуміння і породжує термінологічну неоднозначність. Дослідники доводять, що потенціал підприємства треба розглядати як оцінку можливостей його розвитку за визначених сталих параметрів і сукупності змінних характеристик, які описують внутрішні умови. Автори побудували систему оцінювання економічного розвитку підприємства, основу на розрахунок показників двох груп. Показники першої групи характеризують рівень досягнення мети розвитку підприємства (поліпшення бізнес-процесу; задоволення потреб та очікувань споживачів; розвиток внутрішніх можливостей; задоволення потреб та інтересів акціонерів). Показники другої групи призначені для оцінювання потенціалу підприємства (показники обсягів виробництва продукції; фінансові показники; показники основних засобів та їх використання; показники використання матеріальних ресурсів; показники трудових ресурсів, соціального захисту та використання персоналу; показники ефективності операційної діяльності; показники нематеріальних активів тощо) [7, с. 6].

Отже, підсумовуючи розглянуте вище, можна стверджувати, що економічний розвиток підприємства – це процес якісних і кількісних змін господарської діяльності, що дає змогу підприємству підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів.

У конкурентній боротьбі дуже важко вижити без глибоких розрахунків, обґрунтування і визначення перспектив, передбачення різних змін. Планування економічного розвитку передбачає розроблення цілей і завдань, визначення факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ, які впливають на ефективність планування, найкращих методів і способів реалізації планів для досягнення поставлених цілей.

На процес реалізації керівництвом підприємства функції планування економічного розвитку впливають фактори як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ організації (рис.1).

Результати дослідження дають можливість зробити висновок про те, що планування економічного розвитку підприємства пов'язане складною взаємозалежністю з такими складовими: фінансовою, інформаційною, кадровою, правовою, виробничою, техніко-технологічною. Підвищення чи зниження показників, які характеризують кожну зі складових, може спричинити зміну економічного розвитку підприємства.

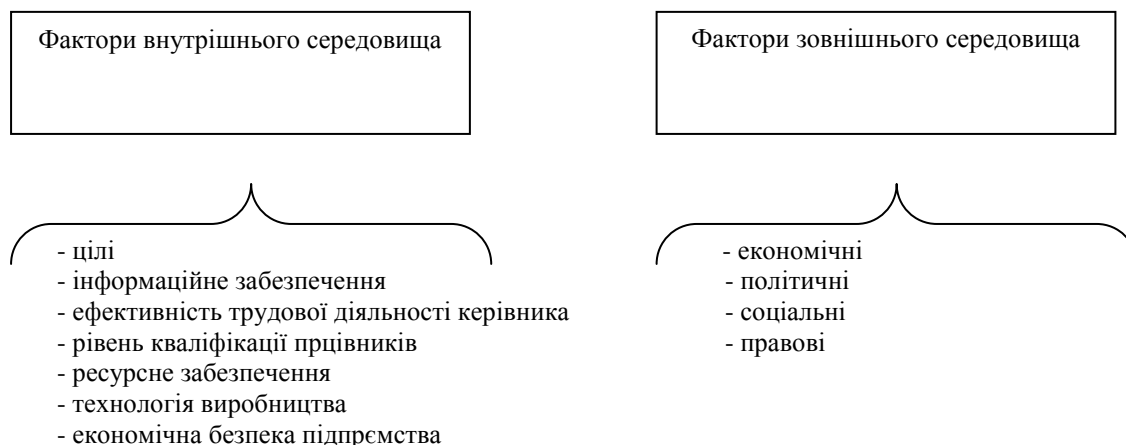

Рис.1. Фактори внутрішнього і зовнішнього середовищ організації, що впливають на ефективність економічного розвитку підприємства

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, економічний розвиток підприємства є однією з найголовніших цілей функціонування будь-якого підприємства, оскільки забезпечує задоволення нових потреб споживачів; підвищення конкурентоспроможності організації та зміцнення її позицій на міжнародній арені; створення умов та фінансово-технологічної бази для подальшого розвитку. Власне, ефективне планування економічного розвитку може запровадити в

організації нову стратегію і нову культуру, мобілізувати та сконцентрувати всю енергію й ресурси компанії на досягненні мети. Без належного планування в організації виникатимуть проблеми неефективного використання ресурсного потенціалу та наявних можливостей. Перспективою подальших досліджень є визначення економічних показників, які оцінюють та характеризують кожну складову планування економічного розвитку підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: монография /Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка – Х. : Издательский дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь:ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. Довбенко В.І. Перспективні проблеми розвитку підприємств / В.І. Довбенко – II щорічник наукових праць: Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2003. – 507 с.
4. Геець В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: монографія / В.М.Геець. – К.: ІЕП НАНУ, 2009. – 864 с.
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т 1. / редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
6. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] /Л. С. Запасна – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf.
7. Контролювання та регулювання економічного розвитку підприємства: проблеми, методологічні та прикладні аспекти: монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.О. Шпак, В.А. Новицький. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 148 с.
8. Організація, розвиток виробництва на підприємстві [Електронний ресурс]: / Режим доступу: <http://www.paragononstate.com>
9. Философский энциклопедический словарь. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1999. – 576 с.
10. Філософський словник: за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред.УРЕ, 1986. – 800 с.